

Dejavnosti za spodbujanje mehkejšega prehoda romskih otrok med domom, vrtcem in šolo

Študija primera
SLOVENIJA

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Pedagoški inštitut (PI)

University of Bologna – Department of Education »G. M. Bertin« (UNIBO)

Centre for Innovation in the Early Years (VBJK)

Pen Green Centre and Research Base (Pen Green)

Preschool and Primary School Direzione Didattica di Vignola

Osnovna šola Tišina

Childcare Centre Mezenestje

Preschool and Primary School Sint Maarten Institute Moorselbaan

Our Lady of Walsingham Primary School

Rockingham Primary School

International Step by Step Association (ISSA) kot pridruženi partner

Mensen voor Mensen Poverty Advocacy Group kot pridruženi partner

Citiranje publikacije:

Režek, M., Mlinar, M. (2019). Dejavnosti za spodbujanje mehkejšega prehoda romskih otrok med domom, vrtcem in šolo. Študija primera: Slovenija. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Zahvala:

Zahvaljujemo se vsem staršem, otrokom in strokovnim delavcem vrtcev in osnovnih šol iz vseh štirih sodelujočih držav (Slovenije, Italije, Belgije in Anglije), ki so sodelovali v našem projektu. Posebna zahvala Evropski komisiji, Generalnemu direktoratu za izobraževanje in kulturo. Brez finančne podpore Erasmus+ tega inovativnega projekta ne bi mogli izvesti.

Projekt financira Evropska komisija. Za vsebino publikacije so odgovorni partnerji projekta in ne Evropska komisija.

Vsebina

1) Kontekst	4
2) Analiza potreb v okolju	8
3) Razvoj akcijskega načrta	9
4) Kaj smo izvedli	13
5) Kaj je tisto, kar deluje? Vpliv na otroke, družine, strokovne delavce, različne organizacije	19
6) Refleksija	19
6.1 Priporočila za politike	20
7. Viri in literatura	24

1) Kontekst

Po podatkih lokalnih skupnosti (2004), kjer živijo Romi, se število Romov v Sloveniji ocenjuje na 7 000 do 12 000 (uradni popis iz leta 2002 poroča o 3246 Romih, ki živijo v Sloveniji, 3834 oseb pa je romski jezik razglasilo za svoj materni jezik). Njihov status in življenjski položaj se razlikujeta od regije do regije. V Prekmurju je romska skupnost najbolj zastopana in razvita, prisotni pa so še v Posavju, na Dolenjskem in v Beli krajini, kjer veliko romskih družin še vedno živi v segregiranih skupnostih, izoliranih od preostalega prebivalstva oz. na obrobju naselij v minimalnih življenjskih standardih.

Združeni narodi so v Konvenciji o otrokovih pravicah (1989) razglasili, da imajo vsi otroci pravico do kakovostnega izobraževanja, vendar je še vedno veliko otrok, prevladujejo tisti iz ranljivih skupin, med katerimi so tudi romski otroci, ki niso vpisani v formalno izobraževanje. Kombinacija različnih negativnih pogojev lahko vodi v takšno stanje, kjer je življenjski položaj družine eden izmed dejavnikov s potencialnim negativnim vplivom (Arnold, 2004; Hart in Risley, 2003).

Potreba po dodatni oskrbi in smernicah pri delu z romskimi otroki je navedena tudi v uradnih dokumentih o izobraževanju v Sloveniji – Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje je prvič sprejel Strategijo vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004) z namenom prilagoditve programa osnovne šole za romske otroke v letu 1993. Z izvajanjem devetletnega šolskega programa je bila leta 2011 sprejeta in dopolnjena še ena (Dopolnilo k Strategiji 2004). Kurikulum za vrtce je bil objavljen leta 1999, leta 2005 pa je sledil Dodatek h Kurikulumu za vrtce za delo z romskimi otroki. V teh dokumentih so zapisani vsebinski, organizacijski in normativni pogoji za zagotavljanje ustrezne in uspešne vključenosti teh otrok v delo in življenje predšolskega in osnovnošolskega izobraževanja, pri čemer so upoštewane posebnosti in raznolikosti romskih otrok.

Starši svojih otrok iz različnih razlogov ne vpisujejo v vrtec. Kot prvo še vedno obstaja prepričanje, da je družina, zlasti mama, prva in edina primerna za otrokovo vzgojo in varstvo v zgodnjih letih. Poleg tega je veliko Romov, ki menijo, da neznana oseba zunaj njihove skupnosti ni primerna, da skrbi za njihove otroke, saj jih ne pozna in ne razume njihovih potreb. Strokovni delavci v vrtcu so pogosto prve osebe zunaj skupnosti, ki jim starši zaupajo svoje otroke, zato je gradnja zaupanja pri romskih družinah ključnega pomena pri vpisu njihovih otrok v vrtec (Building Futures: Developing trust, 2009: 8-9). Zato je pomembno, da organizirana predšolska vzgoja otrokom in njihovim staršem nudi občutek, da so varni, zaželeni in kompetentni. Šele takrat bodo romski starši bolj odprti za vključevanje svojih otrok v organizirano izobraževanje. V Kurikulumu za vrtce (1999: 13) je navedeno tudi, da "je vloga organizacije, da spoštuje kulturo, identiteto, jezik, prepričanja, vrednote, navade in običaje otrokovih staršev ...", kar je zelo pomembno v začetnem obdobju sodelovanja z romskimi starši, ko strokovni delavci z njimi gradijo zaupanje (Dodatek h Kurikulumu za vrtce za delo z romskimi otroki, 2002: 5).

Ena največjih ovir pri vključevanju romskih otrok v izobraževanje je neenakovreden začetni položaj romskih otrok v primerjavi z drugimi. Izhodiščni položaj zajema izkušnje, veščine in znanja, ki so potrebna za vključitev v institucionalno življenje. V našem primeru je večina otrok prišla v prvi razred brez predhodnih izkušenj z organiziranim izobraževanjem in šolanjem ter brez znanja jezika, ki se ga uporablja v šoli. Kljub intenzivnemu prizadevanju za vključitev romskih otrok v vrtec, je bilo v okviru projekta v vrtec dejansko vključenih le nekaj otrok.

Poleg nizkega števila vpisa romskih otrok v organizirano predšolsko vzgojo beležimo tudi njihov nizek obisk. Razlog za to je najverjetneje dejstvo, da so romski starši zelo zaščitniški do svojih otrok, ki jih težko zaupajo drugim. To je še posebej značilno za starše, ki so sami imeli negativne izkušnje z organiziranim izobraževanjem. Zato je za strokovne delavce zelo pomembno, da spoznajo starše in njihove strahove, ki so povezani s predsodki, stereotipi in diskriminacijo, s katerimi se srečujejo v življenju. (Building Futures: Developing trust, 2009: 20).

Pravice otrok so prvi in glavni vidik, ki ga je treba upoštevati, ko govorimo o mehkem prehajanju otrok. Kljub temu pa več študij kaže, da lahko pozitivne izkušnje pri prehodu otrok med različnimi stopnjami izobraževanja kritično vplivajo na njihov nadaljnji uspeh in razvoj, medtem ko lahko pustijo negativne izkušnje trajne posledice, ki vodijo k slabši učni uspešnosti. To je med drugim dokazala tudi nedavno zaključena raziskava o učinkovitosti vzgoje in izobraževanja pri preprečevanju zgodnjega opuščanja šolanja" (*Study on the effective use of ECEC in preventing early school leaving (ESL)*, 2014), ki je nastala pod okriljem Generalnega direktorata za izobraževanje in kulturo EU (Rimantas et al, 2014).

Vse večje število raziskav tudi beleži, da večja pozornost mehkem prehodu otrok bistveno pripomore k boljšim dosežkom otrok in njihovem čustveno-socialnemu razvoju. To lahko storimo z bolj enotnim pristopom k učenju na različnih izobraževalnih nivojih, s čimer ohranimo stalnost otrokovih izkušenj (Brooker, 2008; Woodhead & Moss, 2007). V tem pogledu sta ključna dejavnika pri zagotavljanju uspešnega prehajanja spodbuda izmenjavi med strokovnimi delavci vrtca in šole ter vključevanje staršev v celoten proces prehajanja njihovih otrok (Dunlop & Fabian, 2007; Margetts & Kiening, 2013; Moss, 2013). Kot kaže obsežna longitudinalna študija o pozitivnih vplivih predšolske vzgoje (Sylva et al., 2004), je za dolgoročne pozitivne učinke na otrokov kognitivni in socialni razvoj potrebna kombinacija več dejavnikov, kot so kakovost predšolske vzgoje, domače okolje in učinkovitost šole, kar še posebej velja iz ranljivih skupin.

Te ugotovitve so pomembna motivacija pri oblikovanju, izvajanju in vrednotenju različnih oblik mehkega prehajanja romskih otrok v organizirano izobraževanje, tako v vrtec kot v osnovno šolo, kar nas je vodilo tudi v našem projektu, s katerim smo želeli prispevati k uspešnejšemu izobraževanju romskih otrok in premagovanju primanjkljajev. Mehak prehod lahko pripomore k zmanjšanju kulturnega šoka romskih otrok ob vpisu v vrtec in v pripravi na osnovno šolo (zlasti na socialni in čustveni ravni, znanju jezika in predopismenjevalnih spretnosti) ter pripomore k boljšemu šolskemu uspehu, hkrati pa se na ta način zadovoljijo potrebe romskih otrok in njihovih družin v odnosu do institucij. Izkušnje kažejo, da so jim najbolj pomembne potrebe po varnosti, zaželenosti, sposobnosti ter smiselnih učnih izkušnjah.

Woodhead (2005: 80 v Jager, 2015: 11) kot najbolj prepričljivi vidik vlaganja v zgodnji razvoj otrok poudarja otrokove pravice - vsi otroci imajo namreč pravico do življenja in priložnost za razvoj svojih polnih potencialov. Tega vidika ne upoštevajo znanstveni dokazi niti analize stroškov in koristi šolskih programov, kot tudi ne politični krogi, ki se zavzemajo za socialno pravičnost, čeprav so vsi pomembni za uveljavljanje pravic v praksi. V skladu s Konvencijo o otrokovih pravicah (1989, v nadaljevanju CRC) (Woodhead, 2005: 80) bi morali imeti vsi otroci pravico do preživetja, zdravja in razvoja svojih potencialov.

Po mnenju CRC je vsak otrok upravičen do kakovostnega izobraževanja in vzgoje, ki podpira otrokovo dobro počutje in zdrav razvoj (Tankersley, Vonta in Ionescu, 2015), medtem ko kakovosti ne bi mogli doseči brez "radikalne in široko usmerjene skladnosti s CRC (Kernan, 2014 v Tankersley, Vonta in Ionescu, 2015: 78). Poleg tega je treba poudariti, da zagotavljanje dostopa do izobraževanja in vzgoje ni dovolj za zagotavljanje otrokovih pravic, dobrega počutja in zdravega razvoja ter učenja za razvoj vseh otrokovih potencialov; treba je zagotoviti kakovost (Tankersley, Vonta in Ionescu, 2015).

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji je temeljni dokument, v katerem je zapisana potreba po zagotavljanju kakovosti zgodnjega vzgojno-izobraževalnega sistema na vseh ravneh in se nanaša na uveljavljanje otrokovih pravic (Krek in Metljak, 2011: 13). V Beli knjigi je kakovost dela opredeljena kot eden izmed splošnih ciljev (Krek in Metljak, 2011).

„Pravice otrok so ena temeljnih tem pri razpravah o kakovosti v vzgoji in izobraževanju“ (Vonta, 2009a: 105), pri čemer bi se morali zavedati dejstva, da vrtci uveljavljajo pravice otrok, staršev in družbe (prav tam 108). V zvezi z zagotavljanjem kakovosti je treba vrtec „prilagoditi otrokom, njihovim razvojnim, individualnim in kulturnim značilnostim, potrebam in pravicam“ (prav tam 106) ter „spodbujati in razvijati partnerstvo z družino in skupnostjo (prav tam 106). Kakovosti vzgoje in izobraževanja potem ni mogoče opredeliti zgolj kot odnos do otrok, ampak tudi v okviru upoštevanja značilnosti lokalnega okolja, v katerem se kakovost razvija, in v dialogu z različnimi deležniki (na primer družinami), pri čemer izhajamo iz splošno sprejetih vrednot in načel.

Prav tako je treba izpostaviti, da so otrokove pravice univerzalne in ne kulturno določene. Zavezujejo nas k zagotavljanju dobrega počutja in kakovosti življenja vseh otrok. Zavedati bi se morali tudi sprememb v dojemanju koncepta otroka in otroštva, ki so še ena posledica uveljavljanja otrokovih pravic na področju pedagogike. Otroka ne dojemamo več kot nekoga, ki potrebuje podporo, ampak nekoga, ki ima pravico do take podpore (Vonta, 2009a, 2009b, 2010; Vonta in Gril, 2014). Razliko med potrebami in pravicami bi lahko izrazili z naslednjim primerom: če upoštevamo vidik otrokovih potreb, bi rekli, da je vseh predšolskih otrok 70 %; če pa upoštevamo vidik otrokovih pravic, pa obstaja 30 % otrok, katerih pravic do vpisa v vrtec se ne uveljavlja (prav tam, 2014).

Druga teza, na kateri smo v projektu gradili, temelji na domnevi, da mora institucija pri načrtovanju dejavnosti za zagotavljanje mehkega prehoda upoštevati tudi starše. Zato bi moral določen del načrtovanja takšnih dejavnosti zajemati tudi sodelovanje institucije s starši. Mehak prehod otrok je nemogoč, če ne upoštevamo tudi dela s starši in priprave ustanove, v katero bo vključen romski otrok (vrtec, osnovna šola). Zato je bila pozornost namenjena tudi odprtosti vzgojno-izobraževalnih zavodov, ki romskim staršem omogoča, da spoznajo namen, cilje, vsebino ter organizacijo in procese izobraževalnih institucij. Poleg tega smo želeli romskim staršem omogočiti, da izrazijo svoje misli, dvome, strahove in pričakovanja; vse starše pa smo želeli soočiti s stereotipi, predsodki in življenjskimi razmerami, ki so vzvod za neutemeljeno nerazumevanje, nestrpnost, nizka pričakovanja in trenutni položaj večine in Romov prebivalstva v družbi. Obenem pa smo stremeli k izboljšanju kompetenc staršev pri izobraževanju, vzgoji in pomoči otrokom pri učenju. Cilj je bil tudi, da okrepimo zavest romskih staršev glede pomembnosti predčasnega vpisa otrok v predšolsko in osnovnošolsko izobraževanje, kar je v Dopolnilu k strategiji (2011) navedeno kot prvi cilj. V skladu s tem dokumentom bi se morali romski otroci v osnovni šoli vpisati vsaj dve leti (do 4. leta starosti) pred osnovnošolskim izobraževanjem. Cilj tega zgodnjega vključevanja je učenje jezika (tako slovenščine kot romščine) in socializacija v izobraževalni ustanovi.

V skladu s Strategijo (2004) je pri pomoči romskim otrokom k boljši vključenosti v predšolske in šolske programe pomembno tudi vključevanje romskega pomočnika, ki ob prehodu v novo okolje otrokom pomaga premagovati jezikovne in čustvene ovire ter je obenem vez med vrtčevskim/šolskim in domačim okoljem. Pomembno je tudi, da se prilagodi programe v osnovnih šolah in ponudi neobvezno izbiro učenja romskega jezika, hkrati pa se pri romskih otroci osredotoči na učenje slovenščine in se v učni načrt vključi vsebine o romski kulturi, zgodovini in identiteti. Z namenom, da bi preprečili njihovo segregacijo, je pomembno, da romske otroke vključi v homogene skupine in se jim nudi različna vrsta učne pomoči.

Zaupanje in medsebojno spoštovanje sta zato izrednega pomena pri sodelovanju strokovnih delavcev s starši, saj pomembno vplivata na otrokovo počutje in življenje v vrtcu (Lepičnik Vodopivec, 1996). Prispeva k boljšemu razumevanju drug drugega in h gradnji mostov med domačim in vrtčevskim/šolskim okoljem (Tankersley in sod., 2013: 52).

Izkušnje pri nas kažejo, da prve korake k vzpostavljanju zaupanja med romskimi in neromskimi starši predstavlja osebni stik strokovnih delavcev z družinami v njihovem domačem okolju. Ob organizaciji različnih dejavnosti imajo priložnost, da se z njimi sproščeno pogovarjajo in pri tem uporabljajo preprost, razumljiv jezik (Kostelec in Pravne, 2009: 90).

Drugi pozitivni vidik uspešnega odnosa je ustno in ne pisno obveščanje staršev o vpisu (Kostelec in Pravne, 2009: 90). V ta pogovor je priporočljivo vključiti nekoga, ki govori oba jezika, slovenščino in romščino, da bi preprečili kakršne koli nesporazume. Z namenom, da staršem predstavi življenje in delo v vrtcu, je pomembno, da se jih pred vpisom povabi tudi tja (Kostelec in Pravne, 2009: 92).

Za zaključek lahko rečemo, da mora biti odprta celotna institucija, tako vodstvo kot strokovni delavci, če želimo graditi in ohranjati močne ter plodne odnose z romsko skupnostjo. Pomembnost stalnega strokovnega razvoja poudarja tudi Strategija za izobraževanje in šolanje Romov v Republiki Sloveniji (2004).

2) Analiza potreb v okolju

Slovenija se tako kot druge evropske države spopada z visoko stopnjo ne vključenosti romskih otrok v izobraževalni sistem, kar velja tudi za vključevanje romskih otrok v predšolske programe. Vonta (et al. 2013) navaja, da podatki Statističnega urada RS v zadnjem desetletju kažejo, da je v vrtec vključenih skoraj 90 % otrok, starih od tri do šest let. Na podlagi statističnih podatkov ni mogoče pridobiti podatkov o tem, koliko romskih otrok je vpisanih v predšolske otroke (prav tam). Po podatkih ravnateljev osnovnih šol, ki so sodelovali v nacionalni ocenjevalni študiji uspešnosti romskih učencev v osnovnih šolah, je bilo v letu 2009/10 eno leto pred začetkom osnovne šole v vrtce vključenih le 53 % romskih učencev (skoraj tretjina ravnateljev ni imeti informacije o številkah)

Poslanstvo Centra za kakovost v vzgoji in izobraževanju Korak za korakom (Center), s Pedagoškega inštituta v Ljubljani, je raziskovanje, razvoj, vodenje in vrednotenje pedagoških pobud, ki vodijo k razvoju celotnega potenciala vsakega otroka in jim zagotavljajo enake možnosti za izobraževanje, ki sledi Konvenciji o otrokovih pravicah (1989). Poleg tega je Center vzpostavil Mrežo za kakovost v izobraževanju, ki povezuje vrtce in osnovne šole v Sloveniji z namenom razvoja kakovostnega izobraževanja profesionalnim razvojem strokovnih in vodstvenih delavcev.

V projektu sodelujeta prekmurska Osnovna šola Tišina in Vrtec Plavček, ki sta tudi organizacijsko povezani. Zaradi prisotnosti dveh romskih skupnosti v okolju sta bili obe organizaciji v preteklosti vključeni v različne projekte z namenom ozaveščati o pomembnosti izobraževanja in povečanja števila vključenih otrok v vrtec. Stopnja brezposelnosti romskih staršev na tem območju ni zelo visoka, njihove življenjske razmere so urejene in mnogi od njih delajo v bližini v Avstriji, torej imajo reden dohodek. Ta podatek je pomemben, ker je posledično nižji vpis romskih otrok v vrtec - če starši zaslužijo več, morajo za vrtec plačati več. Če pa mama ostane doma in je prijavljena kot brezposelna, družina dobi večjo socialno podporo države. Večje kot je število otrok v družini, višja je tudi ta podpora. Vse to vodi k dejstvu, da se številne družine odločijo obdržati otroke doma, preden jih pri 6. letu starosti vpišejo v osnovno šolo, ki pa je obvezna.

Čeprav rezultati projektov izvedenih v tem okolju kažejo, da se je izboljšalo tako izobraževanje romskih staršev v zadnjem desetletju kot tudi njihovo zavedanje o pomenu izobraževanja za otrokov razvoj, šolanje in življenje na splošno, se strokovnjaki še vedno srečujejo z nekaterimi ovirami pri doseganju teh družin. Strokovni delavci so v enem izmed preteklih projektov načrtovali in pripravili različne delavnice za družine z otroki, ki niso vpisani v predšolske otroke. Dejavnosti, ki so jih strokovni delavci organizirali v vrtcu, niso bile dobro obiskane, ko pa so šli v naselje, se je število prisotnih družin povečalo. Menili so, da jim je uspelo pridobiti več zaupanja in spoštovanja, ko pa so v vrtcu organizirali še eno delavnico, se je družine spet niso udeležile.

Zaradi vseh teh izkušenj iz preteklih projektov in pridobljenih informacij ob spremljanju njihovega dela v sklopu Mreže Centra, smo ugotovili, da sta OŠ Tišina in Vrtec Plavček primerni organizaciji, ki jim s projektom lahko pomagamo pri izboljšanju razumevanja pomena izobraževanja, poslanstva vrtca in šole ter njihovih strokovnih delavcev ter posledično izboljšati prehod otrok od doma v vrtec oziroma v osnovno šolo. Poleg tega je bilo treba okrepiti zavedanje odgovornosti in boljšega sodelovanja strokovnih delavcev pri zagotavljanju mehkega prehoda.

Po podatkih z začetka projekta je bilo v vrtce vpisanih sto otrok, eden od njih je predstavnik romske skupnosti. V osnovni šoli je bilo 275 otrok, 25 izmed njih je bilo Romov. Ciljna

skupina v projektu so bili 6-letni otroci, ki so obiskovali vrtec zadnje leto pred vpisom v lokalno osnovno šolo, ter romski otroci, ki še niso vpisani v vrtec.

Projektno skupino so oblikovale 3 strokovne delavke vrtca in 3 strokovne delavke osnovne šole, ki so želele doseči boljšo povezanost med obema institucijama, da bi posledično zagotovili mehkejši prehod otrok in ocenili število vključenih romskih otrok v vrtec. Kljub temu pa njihove izkušnje kažejo, da velik odstotek romskih družin še vedno obdrži otroke doma - zaradi težav s prevozom, pomanjkanja informacij in vseh prednosti vpisa otrok v vrtec. Zato je bil cilj projektne skupine predstaviti vrtec kot institucijo, ki je zelo pomembna za otrokov razvoj, in se zblížati s starši ter pridobiti njihovo zaupanje, kar bo zelo pomembno za vpis.

Njihove izkušnje sodelovanja z romskimi družinami so pokazale, da je pomembno narediti prvi korak v domačem okolju družin - z delavnicami v romskih naseljih so zanje pripravili programe usposabljanja, ko pa so z njimi vzpostavili zaupanje, pa so jih povabili na različne dogodke v vrtec (dan odprtih vrat, različni družinski dogodki). Poleg tega je bilo več pozornosti namenjene izmenjavi izkušenj, znanja in dobrih praks med sodelavci, izvedbi usposabljanj za vzgojitelje in učitelje, prav tako so v delo vključili romskega asistenta, da bi romskim otrokom nudil jezikovno in čustveno oporo in predstavljal "most med vrtcem/osnovno šolo in romsko skupnostjo" (kot je predlagano v Dopolnilu k Strategiji, 2011).

Poudarek je bil predvsem na romskih otrocih, kljub temu pa so razmere v okolju pokazale potrebo po večji pozornosti raziskovanja prehoda vseh otrok v občini, ki še niso vpisani v vrtec. V želji da bi to zagotovili, se je pokazala potreba po povezovanju z drugimi vrtci v okolju, saj se nekateri otroci vpišejo v šolo tudi iz drugega vrtca.

Naslednji vidik, o katerem je treba razmisliti po analizi potreb v okolju, je zagotavljanje mentorstva dvema mladima romskima pomočnikoma, ki sta prisotni pri delu v vrtcu in šoli kot tudi v večnamenskem centru v romskem naselju. Strokovne delavke ožje projekte skupine so jima zaradi pomanjkanja njunih izkušenj nudile pomoč z namenom, da jima olajšajo delo z romskimi otroki in njihovimi starši (pomoč pri učenju, priprava dejavnosti za otroke, ki niso vpisani v vrtec ...). Izkazala se je tudi potreba po večjem oglaševanju življenja in dela vrtca.

3) Razvoj akcijskega načrta

O prehodu v izobraževanju govorimo, ko otroci prehajajo iz enega učnega okolja v drugo (npr. od doma v vrtec, iz vrtca v šolo, iz enega v drug razred itd.). Prehod med temi različnimi okolji običajno prinese pozitivna pričakovanja, pa tudi stres in strah. Kakšen bo odnos med njima, je odvisno od razlik med enim in drugim okoljem, tako v družbenem kot fizičnem smislu. Manj kot je razlik med znanim in neznanim okoljem, lažji je prehod med njima. V tem obdobju mora odrasla oseba pomagati pri lažjem prehodu med dvema različnima vrstama dejavnosti in okoljem, ki se nanaša tako na spreminjanje fizičnega kot tudi družbenega okolja (Vonta, 1993).

Ko govorimo o romskih otrocih, se okolja, iz katerih prihajajo, močno razlikujejo od institucionalnega okolja, v katerega vstopajo. Med prehodom se otroci (in tudi družine) znajdejo na razpotjih okolij, ki se razlikujejo tako v njihovem poslanstvu kot v sami fizični obliki in načinu delovanja. Zato lahko otroka naša različna pričakovanja o njem zmedejo, s čimer povzročimo nepredvidene težave (prav tam). Raziskave so pokazale, da je kar tretjina vseh težav otrok v osnovni šoli povezana s težavami prilagajanja, ki lahko vplivajo tudi na probleme v življenju kasneje (Ladd in Asher, 1985; 1987; Ladd in Prince, 1987; Vonta 1993:

1). Ko pa otrok prihaja iz okolja, ki se kulturno zelo razlikuje od tistega v instituciji, v katero vstopa, je prehod še toliko zahtevnejši, pričakovani problemi pa so še večji. Kako lahko institucija deluje v tem primeru? Če želimo zagotoviti kakovosten prehod, moramo poskrbeti za kontinuiteto v treh vidikih, ki so med seboj tesno povezani in hkrati soodvisni: z vidika otroka moramo zagotoviti stalnost v njegovem razvoju; z vidika institucije moramo poskrbeti za kontinuiteto dejavnosti, ki morajo biti tudi kulturno ustrezne – upoštevati moramo poznavanja socialnega in kulturnega konteksta, v katerem raste vsak otrok (Vonta, 2009b). Poleg tega pa je pomembno zagotoviti, da ustanova zaznava otrokovo družinsko kulturo in jezik (Vonta, 2009b: 90), kar lahko dosežemo z aktivnim vključevanjem otrokove družine v svoje dejavnosti.

V naši študiji primera smo sledili vsem trem vidikom kontinuitete. Prvotni akcijski načrt je predvideval več ukrepov: določitev števila romskih otrok, ki (ni)so vključeni v vrtec, delavnice z romskimi starši o pomenu vzgoje in izobraževanja; izvedba fokusne skupine z romskimi starši, ki bi predstavili svoje poglede o sodelovanju z vrtcem in šolo; načrtovanje in izvajanje prehodnih dejavnosti na podlagi rezultatov fokusne skupine ter mednarodnega usposabljanja v Corbyju; izvajanje dejavnosti, ki prispevajo k mehkejšemu prehodu, aktivnosti povezovanja lokalne skupnosti z vrtcem in šolo kot jamstvo za trajnost ali izvedeno dejavnost.

Takoj po prvem srečanju z ožjo projektno skupino je bil pričakovani načrt delovanja spremenjen. Ker je bil v vrtec vključen samo en otrok, je bilo treba pozornost usmeriti drugam: namesto zagotavljanja mehkega prehoda iz vrtca v šolo, se je izkazalo, da je bolj smiselno najprej načrtovati dejavnosti in zagotoviti mehek prehod med domačim okoljem in vrtcem ter se šele v naslednjem koraku posvetiti prehodu iz vrtca v šolo.

Na podlagi potreb v okolju in na podlagi preteklih izkušenj smo začeli načrtovati naslednje dejavnosti, ki bi lahko prispevale k mehkejšemu prehodu:

a) Dejavnosti prehoda med različnimi učnimi okolji, tj. med domom in vrtcem

→ »Outreach dejavnosti« (strokovni delavci gredo iz svoje institucije v domače okolje ciljne skupine in tam izvaja pripravljene dejavnosti) so strokovnjaki v romskem naselju razvili in izvajali z namenom, da bi vzpostavili zaupanje med romskimi starši in institucijo. Pristop k ozaveščanju temelji na predpostavki, da institucija vidi pomen in nujnost povezovanja z udeleženi akterji, da bi vzpostavila medsebojno zaupanje in v ta namen ustvarja priložnosti za povezovanje. Institucija je odgovorna za to, da najprej pristopi k posameznikom ali skupinam in ne pričakuje od njih, da bodo oni naredili prvi korak. Glavni cilj izvedenih dejavnosti je bil na graditi zaupanje staršev v institucijo in njene zaposlene, kar bi posledično vplivalo na njihovo odločitev o vpisu otrok v vrtec (Komac idr., 2010).

b) Dejavnosti za zagotavljanje kontinuitete v pristopih med vrtcem in osnovno šolo

→ Za strokovne delavce vrtca in osnovne šole so bile izvedene skupne dejavnosti, ki spodbujajo k skupnemu razumevanju pristopov, osredotočenih na otroka in tako zagotavljajo kontinuiteto izobraževalnega procesa med različnimi okolji, v katera otrok vstopa. V ta namen je bilo načrtovano medsebojno opazovanje dela strokovnih delavk vrtca in šole, ki so članice projektne skupine.

c) Dejavnosti za zagotavljanje vzdržnosti projektne ideje

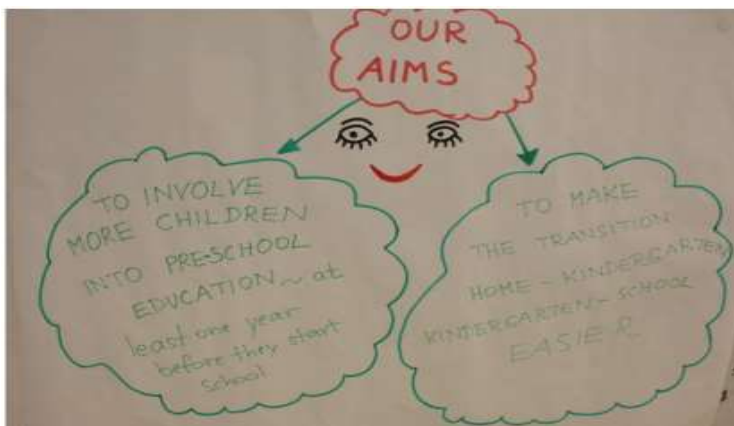
→ Dejavnosti so bile usmerjene v doseganje osebja vrtca/osnovne šole. Na ta način smo želeli zagotoviti podporno okolje projektni skupini, prevzemanje odgovornosti za

projektno idejo in prenos doseženega v prakso. Doseganje teh ciljev bi pomagalo ohraniti in izpeljati projektno idejo tudi po zaključku projekta. Načrtovali smo izobraževanje celotnega osebja v obeh institucijah na temo razvijanja učeče se skupnosti, strategije za zagotavljanje dobrih odnosov med strokovnim osebjem in pomen ustvarjanja partnerstva s starši ter metod za njegov razvoj.

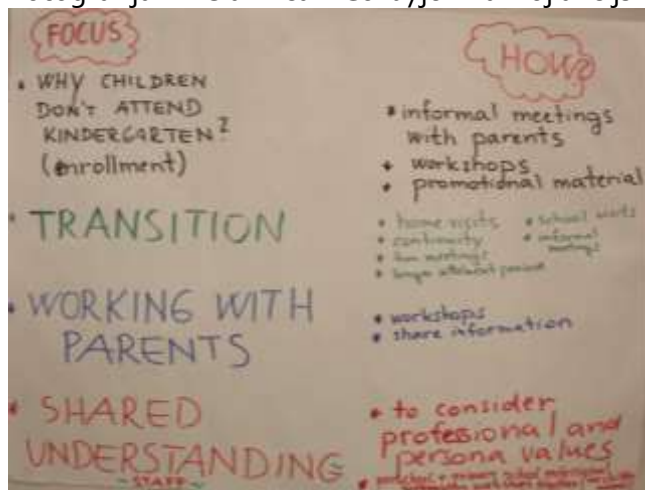
d) dejavnosti pedagoške podpore

→ Center je podpiral strokovne delavce z namenom redne refleksije dosežkov in načrtovanja nadaljnjih dejavnosti. Doseganje zastavljenih ciljev smo redno mesečno spremljali na srečanjih projektne skupine.

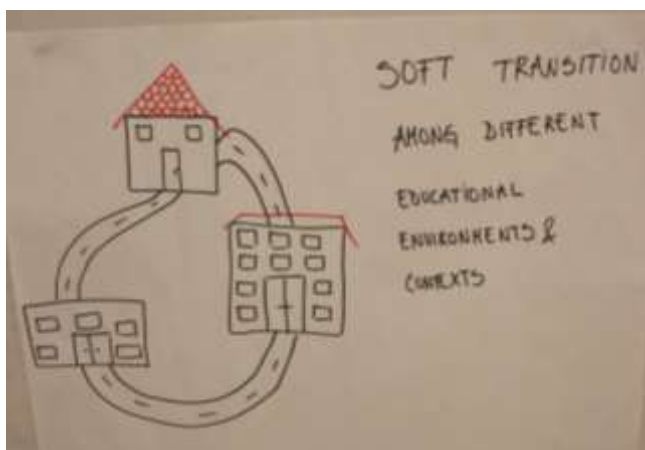
Na prvem skupnem mednarodnem usposabljanju vključenih strokovnih delavcev iz vseh štirih sodelujočih držav, smo v angleškem mestu Corby spoznali strategije za razvoj partnerstva s starši ter strategije za spremljanje otrok, ki so nam jih predstavili partnerji iz Velike Britanije. Še posebej dragocena je bila izmenjava idej o razvoju partnerstva s starši, o povezovanju z lokalno skupnostjo in o razvoju strategij za mehko prehajanje otrok. Strokovni delavci so poročali, da je bila zelo pomembna delavnica o junaku akcijskega raziskovanja v nacionalnih jezikih. Po usposabljanju je bil prvotni akcijski načrt spremenjen:

Fotografija 1: Delavnica v Corbyju – razvoj akcijskega načrta

Fotografija 2: Delavnica v Corbyju – razvoj akcijskega načrta

Fotografija 3: Delavnica v Corbyju – razvoj akcijskega načrta

Pomembna sta bila dva cilja:

1) V vrtec vključiti večje število tako romskih kot neromskih otrok (vsaj eno leto pred vstopom v šolo). Prepoznana je bila tudi potreba po organizaciji integriranih dejavnosti, namenjenih vsem (vpisanim in nevpisanim) otrokom ter njihovim družinam.

2) Ustvariti mehek prehod med domačim okoljem in vrtcem ter pozneje v šolo. Pojavila se je potreba po ponovnem razmisleku o strategijah za sodelovanje s starši. Zaznavanje potreb staršev v procesu prehoda med različnimi učnimi okolji je ključnega pomena, saj zgolj prepoznavanje njihovih potreb in odziv strokovnih delavcev nanje vpliva na razvoj zaupanja staršev v institucijo. Učiteljice so razmišljale o izvajanju različnih dejavnosti za starše (neformalna srečanja; organiziranje delavnic o različnih temah, ki bi jih starši ocenili kot smiselne; izvajanje obiskov na domu, ko bi starši izrazili to potrebo; omogočanje daljše uvajalno obdobje družinam ob vpisu; načrtuje uvajanja s starši, zagotavljanje informativnih obiskov v šoli ...). Naslednje področje, ki so ga učitelji prepoznali kot pomembno, je bilo razvijanje skupnega razumevanja pomena vzpostavljanja partnerstva s starši med strokovnimi delavci v vrtcu in v prvi triadi osnovne šole. Razvoj skupnega razumevanja med strokovnimi delavci je strategija za dvig kakovosti dela v vrtcu in osnovni šoli. Skupno razumevanje bi se razvilo z izvajanjem rednih strokovnih srečanj/delavnic med strokovnimi delavci vrtca in osnovne šole o naslednjih temah:

- vzpostavitev partnerskega odnosa s starši;
- medsebojni obiski kot strategija za zagotavljanje kontinuitete v pristopih;
- Redna spremljanja (redno mesečno spremljanje s celotno ekipo) - razmislek o izvedenih idejah in načrtovanje nadaljnjih ukrepov. Zaradi sprememb v vodstvu šole smo med izvajanjem projekta naleteli na nekatere ovire, ki jih bomo opisali v naslednjih poglavjih.

Strokovnjaki so prepoznali tudi potrebo po oglaševanju pomembnosti vloge vrtca v lokalnem okolju in potrebo po povezovanju s strokovnim in vodstvenim osebjem iz drugega lokalnega vrtca, ki sprejme tudi romske otroke in iz katerega se otroci tudi vpisujejo v OŠ Tišina.

Stik z romskimi starši smo želeli navezati tudi z razvojem tesnejših odnosov z romskima pomočnicama, ki izvajata dejavnosti in učno pomoč za romske učence v večnamenskem centru (VNC) v romskem naselju ter hkrati nudita podporo tudi predšolskim otrokom. Članice ožje projektne skupine so načrtovale, da jima bodo nudile pomoč pri načrtovanju dejavnosti, namenjenih predšolskim otrokom.

Omenili smo že potrebo po večji promociji vrtca v lokalnem okolju, kar smo prepoznali tudi med projektom. V ta namen je bilo načrtovano snemanje promocijskega videa, objavljanje člankov v lokalnih časopisih in oblikovanje promocijskega letaka.

Decembra 2017 je na Tišini potekalo drugo mednarodno usposabljanje strokovnih delavcev iz vseh partnerskih držav. Glavna tema srečanja je bila refleksija (vloga učitelja, vloga otroka v procesu, vloga staršev).

Člani projektne skupine so na podlagi vsebine drugega usposabljanja želeli nadalje raziskati prakse, ki prispevajo h kontinuiteti izobraževalnega procesa med različnimi učnimi okolji. Načrtovali so tudi, da bodo nadaljevali z izvajanjem delavnic v romskem naselju, predvsem pa raziskali strategije, ki prispevajo k zagotavljanju kontinuitete izobraževalnega procesa med vrtcem in šolo ter k oblikovanju skupnega razumevanja pristopov, osredotočenih na otroka. V ta namen je projektna skupina načrtovala medkolegialne obiske, kjer so s pomočjo opazovalnih obrazcev usmerjeno spremljali in kritično reflektirali opaženo prakso.

4) Kaj smo izvedli

Raziskovalci s Pedagoškega inštituta smo ožji projektne skupini nudili podporo na rednih mesečnih spremljanjih in prek Skypa, kjer smo skupaj reflektirali o izvedenih dejavnostih in načrtovali naslednje korake (akcijske raziskave), ki so temeljili na opravljeni refleksiji.

Kot smo načrtovali, smo začeli usposabljanje za strokovne delavce in paraprofesionalce - vrtca, prve triade osnovne šole in romske pomočnike, da bi ustvarili skupno razumevanje pomena partnerstva s starši in zagotovili kontinuiteto med pristopi v vrtcu in šoli. Enega izmed izobraževanj so se udeležili tudi strokovnjaki iz drugega lokalnega vrtca. Teme skupnega usposabljanja so bile:

- Reševanje izzivov pri prehodu otrok med različnimi učnimi okolji;
- pomen vzpostavljanja partnerstva s starši;
- dokumentiranje sprememb.

S tem skupnim usposabljanjem smo želeli zagotoviti razvoj podpornega okolja ožji projektne skupini in ustvariti pogoje za vzdržnost projektne ideje.

Tudi starše smo želeli vključiti v načrtovanje projektne aktivnosti, tako da smo organizirali fokusno skupino, kjer smo želeli dobiti poglede staršev na smiselno sodelovanje z vrtcem in osnovno šolo. Ker pa zaupanje med starši in strokovnim osebjem ni bilo vzpostavljeno v tolikšni meri, da bi starši odkrito spregovorili o svojih pričakovanjih, pa tudi o zapletenosti odnosov med starši v samem romskem naselju, fokusna skupina v začetku projekta ni bila izvedena. Namesto tega so strokovne delavke izvedle individualne, neformalne pogovore s starši, kar se je izkazalo kot učinkovitejši način spoznavanja njihovih interesov.

Ožja projektne skupina je mesečno izvajala dejavnosti v romski skupnosti (podroben opis dejavnosti je v prilogi), hkrati pa so nudili pomoč romskima pomočnicama, ki delata v večnamenskem centru, v vrtcu in šoli. Mentorstvo je bilo izvedeno v obliki skupnega načrtovanja, izvajanja in refleksije izvedenih dejavnosti.

Da bi izboljšali oglaševanje vrtca, so vse nevpisane otroke (tako romske kot neromske) povabili, da se udeležijo popoldanskih dejavnosti. Pripravili so tudi promocijski videoposnetek vrtca.

Dejavnosti so bile izvedene v šolskih letih 2016/17 in 2017/18. Spomladi 2017 sta se po večmesečnem izvajanju aktivnosti v romskem naselju v vrtec vpisala 2 romska otroka, spomladi 2018 pa 4.

Izzivi, ki so se pojavili med izvajanjem:

Pomanjkanje zanimanja za izvajanje projektnih aktivnosti strokovnih delavcev vrtca in osnovne šole

Razumevanje strokovnih delavcev in delovanje v smeri zagotavljanja enakih možnosti za vse otroke v skupnosti sta med ključnimi kompetencami v kompetentnem sistemu predšolskega izobraževanja na različnih ravneh. Na ravni posameznih izvajalcev, na ravni izobraževalnih ustanov strokovnih delavcev, na ravni vodstva in oblikovalcev politike, kar je razvidno tudi iz raziskave o ključnih kompetencah strokovnih delavcev v predšolski vzgoji na ravni Evropske unije (Urban et al., 2011). Kot smo v sklopu projekta spoznali, nova paradigma upoštevanja otrokovih pravic v praksi na tej ravni še vedno ni ustrezno razumljena. Poleg že omenjenega vpliva motivacija strokovnih delavcev za izvajanje projektnih dejavnosti tudi na njihovo željo pri odločanju, v katerih projektih bo institucija sodelovala. V tem okviru je smiselno oblikovati skupno vizijo institucije, ki vodi osebje, da se skupaj odločajo, kateri projekti bi jim lahko pomagali pri uresničevanju zastavljene vizije.

To se je zgodilo na začetku izvajanja projekta in povzročilo spremembe v ožji projektni skupini. Kljub temu bi se lahko strinjali, da bi bilo zanimanje celotne skupine vključenih strokovnih delavcev drugačno, če bi se upoštevalo načelo participacije in bi stremeli k skupni viziji ter izvajanju projektnih dejavnosti. Poleg tega bi morali upoštevati tudi odgovornost strokovnih delavcev, ki so dolžni zagotavljati enake možnosti vsem otrokom v skupnosti in upoštevati potrebe vseh družin obdobju prehajanja.

Izvajanje in refleksija o izvedenih projektnih dejavnostih vpliva tudi na spremembe strokovnega znanja, prakse in vrednot osebja. Nenehno se srečujemo z vprašanjem ali izzivom, v kolikšni meri so strokovni delavci pripravljeni raziskati svojo prakso. Zagotovo je pripravljenost eksperimentiranja z različnimi pedagoškimi pristopi povezana s pripravljenostjo za raziskovanje lastne pedagoške prakse (Dewey, 1933, Tankersley, D., et al., 2013)

Medkolegialno opazovanje med sodelavci je ena pomembnih dejavnosti za zagotavljanje mehkega prehoda in kontinuitete pedagoške prakse med različnimi institucijami. Ta strategija je ena izmed najučinkovitejših strategij vzajemnega učenja in podpore strokovnih delavcev ter strategija za ustvarjanje skupnega razumevanja pedagoških konceptov med njimi (Tomić, 2002). Z opazovanjem strokovni delavci pridobijo verodostojno "študijsko gradivo", na podlagi katerega lahko reflektirajo prakso in oblikujejo akcijski načrt, ki služi spreminjanju lastne prakse. Opazovanje prakse, ki ji sledi reflektivni razgovor, služi kot strategija oblikovanja in utrjevanja delovanja učeče se skupnosti na ravni vrtca.

V okviru projekta je bilo načrtovano usposabljanje strokovnih delavcev za uporabo ISSA opazovalnega inštrumenta za ugotavljanje in zagotavljanje procesne kakovosti in izvedbo reflektivnih intervjujev po opazovanju. ISSA opazovalni inštrument za ugotavljanje in zagotavljanje procesne kakovosti je oblikovan na osnovi pedagoških načel kakovosti ISSA. Ti opisujejo sedem področij kakovostne pedagoške prakse in pripadajočih kazalnikov kakovosti, ki so bili identificirani na podlagi raziskav in z analizo dobrih praks. Področja kakovostne pedagoške prakse so: interakcije, družina in skupnosti, inkluzija, različnost in demokratične vrednote, spremljanje, načrtovanje in ocenjevanje, strategije poučevanja, učno okolje in profesionalni razvoj. Med opazovanji pedagoške prakse se osredotočimo na eno (ali dve) pedagoški področji (na primer na učno okolje, interakcije itd.). Med postopkom opazovanja beležimo "dokaze" za vsak kazalnik ki jih opazimo v praksi. Na ta način se strokovni delavci urijo v prepoznavanju kazalnikov kakovosti neposredno v praksi. V

reflektivnem razgovoru, ki sledi opazovanju, strokovni delavci oblikujejo skupno razumevanje posameznih pedagoških področij.

Predpogoja za izvajanje opazovanja v oddelku oz. kolegialnih hospitacij sta zaupanje, ki ga je treba vzpostaviti na ravni kolektiva ter razumevanje komunikacije kot orodja za profesionalni razvoj (Tomić, 2002).

"Vse zahteva svoj čas. To velja tudi za naš profesionalni razvoj, za začetek sprememb na tem področju moramo biti dovolj zreli. Poleg svojega profesionalnega razvoja smo imeli še eno pomembno nalogo in sicer spreminjati način razmišljanja celotnega kolektiva. Po mojem mnenju je bila slednja naloga najbolj zahtevna." (strokovna delavka, članica ožje projektna skupine)

Izvajanje kolegialnih hospitacij je bilo prilagojeno glede na zaupanje kolegov in stopnjo pripravljenosti vsakega posameznika, po spreminjanju svoje prakse. Na podlagi vsebine skupnega usposabljanja in ISSA opazovalnega inštrumenta za ugotavljanje in zagotavljanje procesne kakovosti, je vodstvo osnovne šole oblikovalo lastne instrumente za opazovanje pedagoške prakse in jih uporabilo v praksi.

Močno vodstvo

V Sloveniji so odgovornosti in naloge ravnatelja vrtca oz. osnovne šole natančno opredeljene v 49. členu Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI, 1999: 22). Ravnatelj je zadolžen tudi za ohranjanje motiviranosti zaposlenih za delo, kar vodi k kakovostnemu delu kot vrednoti in zagotavlja ustrezno klimo v instituciji (Devjak v Berčnik, 2010: 185–186).

Učinkovito vodstvo mora zagotavljati podporo in ustvarjati pogoje, ki strokovnim delavcem omogočajo skupno sodelovanje, in prepoznavanje procesne kakovosti kot profesionalne vrednote. Zato je pomembno, da ravnatelj podpira in se zavzema za oblikovanje institucionalne kulture, ki je odprta za učenje tako strokovnih delavcev kot tudi otrok (Earley in Bubb 2004, 35, 48).

Med izvajanjem projekta je prišlo do menjave vodstva v osnovni šoli. V obdobju pred spremembo je vodstvu manjkalo motivacije za vodenje in motiviranje strokovnih delavcev, zlasti na področju izvajanja projektnih aktivnosti, ki bi povezovala celoten strokovni kader vrtca in osnovne šole. Novi ravnatelj je funkcijo prevzel avgusta 2017. Po prevzemu funkcije smo sodelavci Centra izvedli sestanek z vodstveno ekipo, z namenom pregleda stanja projektnih dejavnosti ter načrtovanja nadaljnjih korakov. Novo vodstvo je project in izvajanje dejavnosti podprlo ter se je aktivno vključilo v iskanje strategij za sistematično vključevanje projektnih dejavnosti v delo vrtca in osnovne šole.

Pomen oblikovanja partnerstva z romskimi starši

Za vključitev svojega otroka v vrtec je zaupanje staršev v ustanovo in njene zaposlene ključnega pomena. V primeru romskih staršev je potreba po vključitvi otroka v organiziran sistem vzgoje in izobraževanja razmeroma majhna zaradi visoke stopnje brezposelnosti. Ravno zaradi tega razloga, mora biti zaupanje staršev v institucijo, strokovne delavce in prepoznavanje pozitivnih učinkov vrtca toliko večje (Vonta, 2008). Starši ne morejo vzpostaviti zaupanja čez noč, ko je otrok že vključen v sistem vzgoje in izobraževanja, kar se zgodi ob vpisu v osnovno šolo. Oblikovanje partnerskih odnosov s starši je potrebno pričeti

veliko prej, že na prehodu iz neformalnega v formalno okolje (od doma v vrtec). Posebno pozornost mu je treba posvetiti še zlasti v primerih, kadar lahko domnevamo, da so starši v kontekstu vzgojno- izobraževalnih ustanov obremenjeni z lastnimi negativnimi izkušnjami.

V Strategiji (prav tam, 26) je načelo sodelovanja s starši opredeljeno kot eno od načel, ki ima poseben pomen. Zapisano je: "Pri uvajanju romskih otrok v vrtce ima sodelovanje s starši poseben pomen. Vrtci naj za uresničevanje tega načela razvijajo dejavnosti, v katere bodo še pred vstopom otrok v vrtec vključevali otroke in starše v romski skupnosti. Te dejavnosti naj bi predvsem prispevale k vzpostavitvi zaupanja romskih staršev do institucije. Vrtec naj bi v ta namen tesno sodeloval z drugimi organizacijami v okolju, ki se ukvarjajo s problemi ohranjanja zdravja, nege, vzgoje ipd."

Za izvajanje tega načela bi morali vrtci razviti dejavnosti, v katere bodo otroci in starši v romski skupnosti vključeni pred vstopom otrok v vrtec. Te dejavnosti bi morale prispevati predvsem k oblikovanju zaupanja romskih staršev v institucijo. V ta namen bi morali strokovni delavci tesno sodelovati z drugimi organizacijami v okolju, ki delujejo na področju zdravstva, varstva, izobraževanja itd. Poleg tega bi pred vpisom v vzgojno-izobraževalno institucijo, vrtec moral organizirati aktivnosti, ki bi prispevale k mehkeemu prehodu med domom in vrtčevskim okolje. Te dejavnosti naj bodo namenjene otrokom in staršem.

Romski starši so se zelo redko udeleževali delavnic v večnamenskem centru (VNC) v romskem naselju.

Razlogi za takšno ravnanje so kompleksni. V VNC-ju se tradicionalno odvijajo dejavnosti, ki so namenjene učni pomoči osnovnošolskim otrokom. Tja otroci prihajajo sami. Veliko osnovnošolskih otrok ima mlajše brate in sestre. Če se od staršev v prvem primeru pričakuje, da otroke v VNC pošiljajo same, se je zdaj pričakovalo, da se otrokom pri delavnicah pridružijo. Morda je način izvajanja delavnic tako zakoreninjen da bi bilo preseganju ustaljenih vzorcev potrebno posvetiti mnogo več pozornosti. Izkazalo se je, da je eno leto intenzivne implementacije dejavnosti premalo za "razbijanje" tradicionalne vloge, ki jo je VNC očitno prevzel (kraj, kamor v romskem naselju lahko gredo otroci sami ali s svojimi starejšimi brati ali sestrami).

Neobiskovanje staršev je verjetno povezano tudi z razumevanjem oz. videnjem vloge VNC-ja kot skupnega prostora druženja celotne romske skupnosti. Neobiskovanje staršev kaže, da prostora ne zaznavajo kot skupnega prostora druženja. Odpira pa se še en pomemben razmislek o stopnji zaupanja do vzgojiteljev oz. učiteljev, izvajalcev dejavnosti. Romski starši so nam v različnih romskih naseljih ob različnih priložnostih izrazili, da ko je dosežena določena stopnja zaupanja do strokovnih delavcev, ne vidijo več potrebe po spremljanju otrok na delavnice. Pojavi se razmislek, ali neobiskovanje staršev dejansko pomeni visoko stopnjo zaupanja ter kako v tem primeru zagotavljati njihovo prisotnost. Neobiskovanju so v našem konkretnem primeru po besedah strokovnih delavk ter tudi samih staršev botrovali tudi odnosi med posameznimi družinami. Kompleksnost odnosov v romskem naselju- spori med družinami- vplivajo tudi na obisk otrok v vrtcu, vpis, obisk v šoli.

"V bodoče bomo še več delale na povezovanju vrtca in šole in pa seveda na sodelovanju s starši." (strokovna delavka, članica ožje projektne skupine)

Eden prvih korakov, ki ga lahko institucija naredi za krepitev zaupanja z romskimi družinami, je izvajanje "outreach" aktivnosti. Naslednja je sprememba institucionalnih praks in procesov, vendar je to še vedno izziv. Institucija mora biti tista, ki začne dialog s starši in pokaže pripravljenost slišati njihove ideje, dvome in strahove. Strokovni delavci se morajo zavedati, kako pomembno je reflektirati in spreminjati svoje prakse in odnos do staršev.

"Otroka se bojim vpisati v vrtec, ker zelo pogosto zboleva. V vrtcu pa je veliko otrok, zato bo verjetno še bolj pogosto bolan." (romska mati)

„Skrbelo me je, kako bo moja hči sprejeta. Bila je edina, ki se je vpisala eno leto pred vstopom v šolo in zato me je skrbelo, kako se bo vključila v že oblikovano skupino. Dva meseca je bila v vrtcu, vpisala se je septembra, decembra pa sem jo izpisala. Strokovni delavki nisem zaupala, zato ji o mojih stiskah nisem pripovedovala. Moja hči je začela jokati že v garderobi. Že ko je slišala vzgojiteljčin glas, ni hotela vstopiti v igralnico. Zdaj je v šoli in nima težav. Ne vem, morda bi jo morala že prej vpisati v vrtec. Ampak tako boleče jo je bilo gledati doma, ko je doma jokala in mi pripovedovala, da se nihče noče igrati z njo. Vzgojiteljica pa ni naredila nič, da bi se hči lažje vključila v skupino. Čeprav moram poudariti, da to, da smo Romi, ni bil razlog za to. V skupini je bila nova in drugi otroci so bili že močno povezani med seboj.« (romska mati)

„Mislim, da bi morali biti (romski otroci, avtorica) vsaj na začetku skupaj. Zanje bi bi bilo to bolje, saj se poznajo. Na tak način bi se lažje vključili v novo okolje.« (romska mati)

"Nimam nobenih posebnih zadržkov glede vpisa otroka v vrtec. Samo mislim, da je še prezgodaj. Decembra bo star tri leta, naslednjega septembra pa jo bom vpisala. Prej bi bilo prehitro. Moj prvi otrok je, zato me je kar malo strah. Ne znam natančno povedati česa me je strah, smo tak občutek pač imam. Poleg tega ne potrebujem varstva, doma je babica in jo lahko varuje. Če te možnosti ne bi imeli, bi morda razmislili o vpisu. Poleg tega bi jo lahko pazili doma. Če ne bi imeli te možnosti, bi morda razmislili, da bi jo vpisali prej. (romska mati)

Brezposelnost je v veliki meri del življenja romskih družin in je posledično eden pogostih razlogov za ne-vpis otrok v vrtec.

»Moja žena je nekoč delala kot negovalka v domu za starejše. Ko je izgubila službo, je ostala doma in je lahko skrbelo za najinega otroka. V vrtec je potem nismo vpisali, ker ni bilo potrebe. Bo pa vrtec pričela obiskovati septembra.« (romski oče)

Vzdržnost projektne ideje

Eden od pogojev za vzdržnost projektne ideje, je oblikovanje podpornega sistema za strokovne delavce v instituciji, pa tudi podpornega sistema v okolju za institucijo. Osnovna šola (in priključeni vrtec) sta bila dolgoletna člana Mreže za spreminjanje kakovosti Korak za korakom, ki jo vodi naš Center. Člani Mreže imajo možnost izmenjave izkušenj in praks ter refleksije svojega dela z drugimi strokovnimi delavci. Poleg tega je v strokovnim delavcem v Mreži zagotovljena pedagoška podpora. Žal se je vodstvo šole odločilo, da bo v šolskem letu 2016/17 izstopi iz Mreže, kar je rezultiralo v manjši pedagoški podpori strokovnim delavcem. Kljub temu smo strokovne delavce spodbudili, da se pridružijo mreži S-REYN (mreža za kakovostno vzgojo in izobraževanje romskih otrok, ki povezuje strokovne delavce in aktiviste romske kot tudi drugih narodnosti, ki se na področju zgodnjega otroštva srečujejo z romskimi družinami) in v okviru te mreže dobijo možnost za intenzivnejše mreženje in podporo.

Spremembe, ki smo jih od začetka izvajanja projekta zaznali:

a) Intenzivnejše in bolj poglobljene povezave med različnimi deležniki v lokalnem okolju (vrtec Plavček, osnovna šola Tišina, podružnična enota Gederovci, občina ustanoviteljica, CŠOD, vrtec Laura, CSD).

"Projekt je doprinesel k več pozitivnim in bolj poglobljenim povezavam med različnimi zavodi/institucijami – v prvi vrsti se je okrepilo sodelovanje med zavodom (matična OŠ Tišina in Vrtec Plavček do ustanoviteljice – Občine Tišina)" (vodstvo šole)

"Sodelujemo tudi s CSD-jem, saj njihova predstavnica nudi učno pomoč našim učencem na domu, med njimi tudi romskim otrokom. Redno se z njo srečujemo, saj je tudi ona vezni člen med nami in starši. Izmenjujemo si potrebne informacije pri delu z otroki." (strokovna delavka, članica projektne skupine)

"Z vrtcem Laura smo aktivneje sodelovali v vrtcu. Srečevali smo se v dopoldanskih terminih in se z otroki družili na vrtčevskem igrišču." (strokovna delavka, članica projektne skupine)

b) Intenzivnejše in globlje povezave med strokovnimi delavci

Zaradi skupnih projektnih aktivnosti so se strokovni delavci vrtca in osnovne šole intenzivneje povezali med seboj. Ob rednih, kontinuiranih mesečnih monitoringih, so strokovni delavci pričeli razvijati skupno razumevanje pomena mehkega prehoda. Ta praksa intenzivnega medinstitucionalnega povezovanja je bila za strokovne delavce nova, na to pa je imelo močan vpliv skupno mednarodno usposabljanje, izvedeno v Corbyju decembra 2016. . Strokovnjaki so imeli možnost izmenjave dobrih praks in izkušenj, zaradi česar so lahko odražali svojo prakso.

"Na bolje pa je projekt povezal tudi nas delavke med seboj – tukaj mislim na vrtec in šolo. Prej je bilo skoraj čutiti kot da smo vsaka inštitucija zase, sedaj pa se srečujemo na neformalnih srečanjih in tudi formalnih. Kar nekaj delavk iz šole je šlo hospitirat k vzgojiteljicam in one k nam in mislim, da je bilo to eno najboljših sodelovanj. Vse smo bile pozitivno presenečene in navdušene nad dinamiko skupin ali razredov, nad delom in ga primerjale med seboj, primerjale metode in oblike dela z otroki, ki potrebujejo drugačne pristope. Po moje so nas hospitacije naučile, da res delamo na tem, da bo otrokom v šoli lažje. Pred kratkim pa sta vzgojiteljici najstarejše skupine sodelovali tudi pri oblikovanju oddelkov bodočih prvih razredov. Učiteljice smo sodelovale tudi pri delavnicah v vrtcu".(strokovna delavka, članica projektne skupine)

"Več smo sodelovale učiteljice in vzgojiteljice med seboj. Bilo je več izmenjave dobrih in slabih praks, mnenj, pobud, zamisli."(strokovna delavka, članica projektne skupine)

c) Drugačno razumevanje staršev oz. spremembe v razumevanju vloge staršev

Redni mesečni monitoringi so potekali z namenom intenzivno podpora strokovnim delavcem, vključenim v projektno skupino. Na primer, reflektirali smo razumevanje vloge staršev ter iskali strategije, kako ohranjati močno povezavo z njimi. Na podlagi skupnih srečanj so strokovni delavci začeli razmišljati o novih, drugačnih praksah, ki bi omogočale tesnejše povezave z romskimi starši. Strokovni delavci so opazili, kako aktivni so romski starši na družbenih omrežjih, zato so se z njimi povezali tudi tam in jih na tak način uspešno dosegali.

"Že pred projektom sem bila naklonjena temu, da starše poskušamo bolj vključevati v delo in življenje šole. Ta projekt mi je samo dal to potrditev. Sama na starše gledam kot na povezovalni člen med nami in otroki. Več se z njimi pogovarjam, želim zaznati kaj si želijo in jih tudi prosim za pomoč pri kakšnih bolj stresnih situacijah z njihovim otrokom. Mislim, da moramo biti zelo senzibilne in s starši govoriti o njihovih stiskah in strahovih pred šolo za svojega otroka. Velikokrat to niso samo pogovori v okviru govorilnih ur, ampak tudi pri sodelovanju staršev pri dejavnostih v šoli. V letošnjem letu smo opravile kar nekaj takšnih dejavnosti, kjer so starši sodelovali v razredu ali zunaj. Sodelovali smo pri pripravah na bazar,

tradicionalnem slovenskem zajtrku, dejavnostih medgeneracijskega povezovanja, pohodu, krosu in na tridnevnem taboru. Sploh to zadnje se je izkazalo za zelo dobro in je pomemben napredek pri sodelovanju s starši. Veliko dejavnosti so na taboru namreč vodili starši. Romski starši pa so zaradi večje vključenosti v dejavnosti v VNC centru dobili tudi bolj natančne predstave o učnih težavah svojega otroka". (strokovna delavka, članica projektne skupine)

d) Spremembe v razumevanju prehoda na ravni celotnega osebja vrtca in osnovne šole

Strokovni delavci vrtca in prve triade so začeli bolj aktivno sodelovati, kar je prispevalo tudi k oblikovanju skupnega razumevanja mehkega prehoda.

"Celoten projekt smo predstavile učiteljskemu zboru, širšemu okolju in tudi staršem. Če so nekateri sodelavci še vedno skeptični, če je vse to potrebno, je na drugi strani vedno več učiteljev in vzgojiteljev mnenja, da je sam projekt prispeval k mehčanju prehoda." (strokovna delavka, članica projektne skupine)

5) Kaj je tisto, kar deluje? Vpliv na otroke, družine, strokovne delavce, različne organizacije

V primeru naše študije primera smo se osredotočili na beleženje vpliva na ravni strokovnih delavcev, posredno pa smo spremljali tudi učinke na otrocih in starših.

Kaj je tisto, kar deluje?

- Močno, podporno vodstvo;
- Pripravljenost strokovnih delavcev na spreminjanje svoje prakse.
- Projektna ideja, ki ne ostaja na ravni projekta, ampak je vključena v vizijo dela celotne institucije;
- Razvoj podpornega sistema za projektno skupino na ravni institucije, ki zagotavlja trajnost projektnih idej tudi po uradnem zaključku projekta;
- Povezovanje različnih deležnikov na različnih ravneh;
- Krepitev ozaveščenosti strokovnih delavcev vrtca in osnovne šole o lastni profesionalni vlogi v odnosu do staršev (romskih in neromskih);
- Oblikovanje podpornih strukture na ravni občine.

6) Refleksija

Po podatkih, ki so jih ob začetku projekta podali strokovni delavci vrtca Plavček, je bilo v vrtec vpisanih 100 otrok. Med vpisanimi otroki je bil zgolj eden Rom. V osnovno šolo Tišina je bilo vpisanih 275 otrok, od tega 25 Romov. V luči Konvencije o otrokovih pravicah (1989) si je treba še bolj prizadevati za vključitev vseh otrok v predšolske programe (Jager, 2016), predvsem velja to za otroke, ki živijo v najtežjih okoliščinah, kamor spadajo tudi otroci Romi.

Da bi družinam in njihovim otrokom ponudili mehkejši prehod iz domačega okolja v vrtec in nadalje v šolo, je potrebno zagotoviti izvajanje različnih dejavnosti. Vonta (2013 v Vonta in sod., 2013) piše, da čeprav vrtci in drugi ponudniki zagotavljajo izvajanje predšolskih programov to še ne pomeni, da se bodo romski starši odločili za vpis otrok vanje. Institucija

bi morala z namenom večje promocije in spodbujanja višjega vpisa romskih otrok v vrtec, sistematično načrtovati in izvajati več raznolikih dejavnosti.

Da bi se še bolj približali romskim družinam, je potrebno izvajanje „outreach“ dejavnosti. „Outreach“ dejavnosti temeljijo na predpostavki, da institucija vidi pomen in nujnost v povezovanju z različnimi akterji za oblikovanje medsebojnega zaupanja s starši. Institucija je tista, ki se približa posameznikom oziroma skupinam in ne pričakuje, da bodo prvi korak storili oni. Strokovni delavci ob obisku romske skupnosti predstavljajo delo in življenje v vrtcu ter se povezujejo s starši in otroki. Graditi zaupanje s skupnostjo je namreč zelo pomemben predpogoj za odločitev staršev, da svoje otroke vključijo v predšolski program. To dokazujejo tudi številni dokumenti in tudi raziskave. Iz tega razloga so strokovni delavci, vključeni v projektno skupino načrtovali obiske v romskem naselju ter izvajanje različne delavnic za romske otroke in njihove starše.

6.1 Priporočila za politike

Na podlagi izkušenj tega in podobnih projektov, smo oblikovali priporočila, ki jih je potrebno upoštevati pri načrtovanju dejavnosti za družine, katerih otroci še niso vpisani v predšolske programe:

- Z namenom lažjega načrtovanja dejavnosti vključevanja romskih otrok in njihovih staršev v predšolske programe je v prvi vrsti pomembno, da vrtec pridobi podatek o številu romskih predšolskih otrok v pripadajočem okolju in o stanju vključenosti romskih otrok v vrtec, obenem pa je pomembno, da se vrtec poveže s ključnimi deležniki v lokalnem okolju, ki bodo vrtcu omogočili pridobivanje teh podatkov.
- Na ravni vrtca je treba načrtovati in kontinuirano izvajati »outreach« dejavnosti, ki so prvi korak h gradnji zaupanja med vrtcem in romsko skupnostjo in se lahko izvajajo v obliki neformalnih druženj, družabnih iger, ustvarjalnih delavnic, športnih dogodkov ipd. v njihovem domačem okolju.
- Pri tem morajo strokovni delavci vrtca posebno pozornost namenjati osebemu pristopu na ravni kampanje oz. obveščanju družin o dejavnostih ter vključevanju romskih staršev in otrok v načrtovanje, izvedbo ter evalvacijo dejavnosti.
- Za izvajanje teh dejavnosti se morajo zagotoviti tudi ustrezni pogoji v romskih naseljih, kjer je to potrebno (pokrit prostor ali vsaj nadstrešek z mizami in stoli ipd.).
- Pomembno je tudi načrtovanje in izvajanje dejavnosti za postopno spoznavanje vrtca, strokovnega osebja in drugih otrok, vključenih v vrtec, ter njihovih staršev.
- Zagotoviti je treba ustrezne ukrepe in podporo vrtcem pri zagotavljanju prevoza otrok, ko romski starši zaradi finančnih ali drugih razlogov do vrtca ne morejo dostopati, pri tem pa ne gre le za prevoz otrok in staršev na uvodne dejavnosti postopnega spoznavanja vrtca, temveč tudi kasneje, ko je otrok že vpisan.
- Pri vključevanju romskih otrok v vrtec je izjemno pomembno, da se otroke, namesto v homogene, kamor so vključeni le romski otroci, vključuje v heterogene skupine otrok.
- Upoštevati je treba različne razloge, zakaj starši ne vpisujejo svojih otrok v predšolske programe in dejstvo, da je zaradi visoke stopnje njihove brezposelnosti potreba po varstvu otrok majhna. Če starši, v primeru najbolj ogroženih romskih otrok, ne morejo zagotoviti plačila vrtca, je treba zagotoviti alternativne vire kritja stroškov vključevanja otrok v vrtec oz. jim omogočiti brezplačno vključitev.

Razmisliti velja tudi o zagotovitvi dodatnih namenskih finančnih sredstev, ki bi jih ti starši lahko porabili za prevoz otrok v vrtec, nakup oblačil za otroke ipd.

- Ne nazadnje pa je na ravni vrtca treba spodbujati in zagotavljati vključevanje oz. zaposlovanje predstavnikov romske skupnosti, saj njihovo sodelovanje pomembno vpliva na oblikovanje zaupanja in premagovanje jezikovnih preprek.

Da bi zagotovili izvajanje teh navodil, bi bilo treba na nacionalni ravni zagotoviti naslednje:

- Razmisliti je treba o izvajanju Zakona o varovanju osebnih podatkov na način, da bi vrtci lahko dostopali do potrebnih podatkov za načrtovanje vključevanja romskih otrok v predšolske programe.
- Zagotoviti se morajo ustrezni ukrepi in podpora vrtcem, ki bo vodila do sprememb v razumevanju, da vrtci niso odgovorni le za podpiranje razvoja otrok, ki so v programe vključeni, ampak tudi za uresničevanje pravic otrok, ki v programe, ki jih ponuja vrtec, niso vključeni.
- Pripraviti je treba zavezujoč ukrep, ki bi vrtcem v okoljih, kjer živijo predstavniki romske skupnosti, kot prednostno nalogo postavljala izvajanje dejavnosti doseganja romskih predšolskih otrok in njihovih staršev oz. spodbujanje vključevanja romskih otrok in njihovih staršev v predšolske programe.
- Poleg sredstev, ki jih država v skladu z Zakonom o vrtcih že namenja za izvajanje oddelkov otrok Romov, se morajo zagotoviti dodatna finančna sredstva za izvajanje dejavnosti doseganja romskih predšolskih otrok, ki niso vključeni v vrtec, in njihovih staršev (tako za kader kot druge stroške, ki so povezani z izvajanjem teh dejavnosti).
- Razmisliti je treba o sistemski ureditvi zagotavljanja prioritarnega vključevanja romskih otrok v vrtec tudi med šolskim letom, v primeru, da se starši že v času izvajanja »outreach« dejavnosti oz. dejavnosti za postopno spoznavanje vrtca odločijo za vključitev otroka v vrtec.
- Če starši ne morejo zagotoviti plačila vrtca, je v primeru najbolj ogroženih romskih otrok treba zagotoviti ustrezne ukrepe in podporo vrtcem pri zagotavljanju alternativnih virov kritja stroškov vključevanja otrok v vrtec, kar bi staršem teh otrok omogočalo brezplačno vključitev otrok.
- Zagotoviti je treba ustrezne ukrepe in podporo vrtcem pri zagotavljanju prevoza otrok, ko romski starši zaradi finančnih ali drugih razlogov ne morejo dostopati do vrtca, pri tem pa ne gre le za prevoz otrok in staršev na uvodne dejavnosti postopnega spoznavanja vrtca, temveč tudi kasneje, ko je otrok že vpisan.
- Pripraviti je treba ustrezne ukrepe in podporo vrtcem pri vključevanju oz. zaposlovanju predstavnikov romske skupnosti na ravni vrtca.

„Outeach“ pristop je ključen za doseganje zaupanja romskih družin. Tako vrtec kot tudi osnovna šola, sta na tem področju naredili velik korak naprej. Naslednji korak, ki ga instituciji morata storiti v smeri mehkejšega prehoda, je razmislek o spremembah v institucionalni praksi. Starši bi morali biti intenzivneje vključeni v vzgojno-izobraževalni proces: strokovni delavci bi morali načrtovati priložnosti za skupen dialog s starši in na podlagi le tega iskati načine za prilagoditev vzgojno-izobraževalnega procesa. Ta korak je še vedno izziv.

Grajenje zaupanja med romsko skupnostjo in izobraževalnimi institucijami je bil eden najpomembnejših vidikov dela v tem projektu. Pomembno je, da se vrtec povezuje z romsko skupnostjo in tudi drugimi strokovnjaki iz različnih sektorjev, z namenom oblikovanja

podpornega sistema za romske otroke in njihove družine; z lokalno oblastjo, izobraževanjem, kulturo, socialo, zaposlovanjem in zdravstvom (Evropska komisija, 2013; Uradni list Evropske unije 2011 / C 175/03, Jager 2016). Pri tem je treba upoštevati naslednja priporočila:

- Na ravni vrtca je treba identificirati vse ključne akterje, ki se pri svojem delu srečujejo z romskimi družinami in lahko pripomorejo k uspešnejšemu vključevanju romskih otrok in njihovih staršev v predšolske programe (občina, center za socialno delo, zdravstveni dom, šole, nevladne in druge organizacije, ki se povezujejo z romskimi družinami, romska skupnost, lokalna skupnost itd.).
- Izjemnega pomena je krepiti zavedanje strokovnih delavcev vrtca in drugih relevantnih deležnikov v lokalni skupnosti o pomenu celostnega pristopa na področju predšolske vzgoje, s posebnim ozirom na vključevanju romskih otrok in njihovih staršev v predšolske programe.
- Treba je oblikovati lokalne akcijske time, ki jih sestavljajo predstavniki vseh ključnih deležnikov na ravni lokalne skupnosti, ki se pri svojem delu srečujejo z romskimi družinami in lahko pripomorejo k uspešnejšemu vključevanju romskih otrok in njihovih staršev v predšolske programe.
- Pri tem je treba posebno pozornost nameniti identifikaciji in vključitvi predstavnikov romske skupnosti v lokalni akcijski tim.
- Z namenom povečanja vpisa romskih otrok v vrtce, bi morali strokovni delavci vrtcev in šol ozaveščati o pomenu zgodnje vključenosti vseh otrok v sistem vzgoje in izobraževanja, predvsem pa tistih, ki prihajajo iz kakorkoli ogroženih skupin:
- Na ravni vrtca je treba identificirati vse ključne akterje, ki se pri svojem delu srečujejo z romskimi družinami in lahko pripomorejo k uspešnejšemu vključevanju romskih otrok in njihovih staršev v predšolske programe (občina, center za socialno delo, zdravstveni dom, šole, nevladne in druge organizacije, ki se povezujejo z romskimi družinami, romska skupnost, lokalna skupnost itd.).
- Izjemnega pomena je krepiti zavedanje strokovnih delavcev vrtca in drugih relevantnih deležnikov v lokalni skupnosti o pomenu celostnega pristopa na področju predšolske vzgoje, s posebnim ozirom na vključevanju romskih otrok in njihovih staršev v predšolske programe.
- Treba je oblikovati lokalne akcijske time, ki jih sestavljajo predstavniki vseh ključnih deležnikov na ravni lokalne skupnosti, ki se pri svojem delu srečujejo z romskimi družinami in lahko pripomorejo k uspešnejšemu vključevanju romskih otrok in njihovih staršev v predšolske programe.
- Pri tem je treba posebno pozornost nameniti identifikaciji in vključitvi predstavnikov romske skupnosti v lokalni akcijski tim.
- V tem kontekstu je pomembno okrepiti tudi sodelovanje med vrtcem in občino kot ustanoviteljico vrtca, ki je odgovorna tudi za vprašanja zagotavljanja programov predšolske vzgoje, ki bi zadovoljili tudi specifične potrebe uporabnikov, vključno z romskimi družinami.

Za konec moramo ponovno opozoriti na najpomembnejši vidik, ki ga moramo upoštevati ob razmisleku o zagotavljanju mehkega prehoda in to je vidik otrokovih pravic.

Pravica do izobraževanja je v dokumentu *Uresničevanje otrokovih pravic v zgodnjem otroštvu* (Združeni narodi, 2006) razumljena kot pravica, ki je posamezniku dodeljena ob rojstvu in pomeni pravico do maksimalnega razvoja (prav tam, str. 13), saj je izobraževanje

namenjeno »popolnemu razvoju otrokove osebnosti, nadarjenosti ter umskih in telesnih sposobnosti« (Konvencija o otrokovih pravicah, 1989, 29. člen, 1. točka) ter hkrati razumljeno kot opolnomočenje posameznika, da razvije sposobnosti, znanja in druge zmožnosti, dostojanstvo, samospoštovanje ter samozavest. To mora biti doseženo z na otroka osredinjenimi in otroku prijaznimi pristopi ter z upoštevanjem otrokovih pravic in prirojenega dostojanstva otroka (Združeni narodi, 2001 v Jager, 2015:20).

V vrtcu Plavček in Osnovni šoli Tišina, okoljih, kjer se je projekt izvajal, so strokovni in vodstveni delavci naredili velik korak k mehkejšemu prehodu otrok med različnimi učnimi okolji. Večji vpis otrok v programe predšolske vzgoje, tesnejši odnosi med strokovnimi delavci in starši, pa tudi med strokovnimi delavci vrtca in osnovne šole, so pokazatelji uspešnega dela v projektu. Kljub temu pa se vsi dobro zavedamo dejstva, da je dosežena dobra praksa temelj za nadaljnje delo, ki bo prineslo trajnejše rezultate na tem področju.

7. Viri in literatura

Bahovec, E. e tal. (1999). Kurikulum za vrtce – predšolska vzgoja v vrtcih. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Development for children, schools and families (2009). Building Futures: Developing trust. A focus on provision for children from Gypsy, Roma and Traveller backgrounds in the Early Years Foundation Stage. Velika Britanija. Pridobljeno 25. 8. 2018 s http://www.foundationyears.org.uk/wp-content/uploads/2011/10/Developing_Trust.pdf

Dodatek h Kurikulu za vrtce za delo z otroki Romov (2002). Pridobljeno 23. 8. 2018 s http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/pdf/vrtci_Dodatek_-_ROMI.pdf

European Commission (2013). Official Journal of the European Union 2011/C 175/03, in Jager (2016) Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Hart, B. and Risley, R. T. (2003). The Early Catastrophe. The 30 Million Word Gap by Age 3. American Educator, Spring 2003, 4-9. Pridobljeno 20. 8. 2018 s <http://www.aft.org/pdfs/americaneducator/spring2003/TheEarlyCatastrophe.pdf>

Jager, J. (2015). Odnos ravnateljev in strokovnih delavcev vrtcev in predstavnikov lokalnih skupnosti do izvajanja predšolskih programov za ogrožene otroke: doktorska disertacija. Koper: Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta.

Jager, J. (2016). Teoretični vidiki vzpostavljanja sodelovanja med vrtcem in lokalno skupnostjo na področju vključevanja romskih otrok in njihovih staršev v predšolske programe in Zgonec, P. (ur.) (2016). "A jutri spet pridete?" Od doma do vrtca s pomočjo dostopnih in kakovostnih predšolskih programov za romske otroke in njihove starše. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Komac, M. et al. (2010). Dvig socialnega in kulturnega kapitala v okoljih, kjer živijo predstavniki romske skupnosti: projektna knjiga. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. Konvencija o otrokovih pravicah (1989). <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah-ozn/>

Kostelec, A. and Pravne, K. (2009). Vključevanje romskih otrok v predšolsko vzgojo. Ljubljana.

Lepičnik Vodopivec, J. (1996). Med starši in vzgojitelji ni mogoče komunicirati. Ljubljana: Misch, Oblak in Schwarz.

Margetts, K. and Kiening, A. (2013). International Perspectives on Transition to School.

Routledge. Rimantas, D. et al. (2014). Study on the effective use of ECEC in preventing early school leaving (ESL). Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Strategija vzgoje in izobraževanja Romov v Republiki Sloveniji (2004, Dopolnilo 2011). Ljubljana. http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/projekti/Strategija_Romi_dopolnitev_2011.pdf

Tankersley, D., Brajković, S., Handzar, S., Rimkiene, R., Sabaliauskiene, R., Trikić, Z., Vonta, T. (2013). Od teorije k praksi. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Urban, M. et al. (2011). Competence Requirements in Early Childhood Education and Care. Final Report. London and Gent: University of East London, Cass School of Education; University of Ghent, Department for Social Welfare Studies. Pridobljeno 17. 8. 2018 s http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2011/core_en.pdf.

Vonta, T. (1993). Zagotavljanje kontinuitete vzgojno-izobraževalnega dela na prehodu iz vrtca v šolo: elaborate raziskovalne naloge (1. faza). Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Vonta, T. (2008). Razvoj pedagoških idej in organizirane predšolske vzgoje. Koper: UP Pedagoška fakulteta.

Vonta, T. (2009b). Organizirana predšolska vzgoja v izzivih družbenih sprememb. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Vonta, T. (ur.) (2013). Začnimo na začetku: prispevek predšolskih programov k socialni vključenosti Romov. Ljubljana: Pedagoški inštitut.